

Elżbieta Kaszuba

**Państwowotwórcza rola
Polskiego Radia
w II Rzeczypospolitej
w świetle pisma
„Radio” / „Antena”**

Wybrane zagadnienia

RADJO N° 12
ILUSTROWANY TYGODNIK DLA WSZYSTKICH

WARSAWA, NIEDZIELA 15 STYCZANIA 1933 r. Cena 30 gr.

SYLWESTER W „POLSKIM RADJO”

WARSAWA, NIEDZIELA 13 LUTEGO 1933 r. Cena 30 gr.

ANTENA NAD POLSKĄ CHATĄ

Antena 22

Antena
RAD
ILUSTROWANY TYGODNIK

19 M

60
ROZWIĄDOWY ZJAZD UNII RADIOFONICZNEJ

Antena 23

RECEZY CIEKAWE

DRZEŻY

RADJO — DZIŚ I WŁOŻY

37

Antena

**Państwowotwórcza rola
Polskiego Radia
w II Rzeczypospolitej
w świetle pisma
„Radio” / „Antena”**

Elżbieta Kaszuba

**Państwowotwórcza rola
Polskiego Radia
w II Rzeczypospolitej
w świetle pisma
„Radio” / „Antena”**

Wybrane zagadnienia

Copyright by Elżbieta Kaszuba, 2019

RECENZENCI

dr hab. Joanna Gierowska-Kałużur, prof. IH PAN

dr hab. Grzegorz Hryciuk, prof. UWrocław

REDAKCJA

Patrycjusz Piławski

PROJEKT OKŁADKI

Marta Jaszczuk

ISBN 978-83-8138-065-2

DOI: 10.12797/9788381380652

Publikacja dofinansowana

przez Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego

KSIEGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel./faks: 12 431 27 43, 12 421 13 87

e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa:

www.akademicka.pl

Spis treści

WSTĘP	7
ROZDZIAŁ I. RADIOFONIA W II RP	17
Model radiofonii	17
Radiofonizacja.....	44
Polityka programowa Polskiego Radia.....	62
ROZDZIAŁ II. TERYTORIUM PAŃSTWA / REGIONY	99
Pomorze	100
Śląsk.....	168
ROZDZIAŁ III. ŚWIĘTA I ROCZNICE HISTORYCZNE.....	255
Dziedzictwo dawnej Rzeczypospolitej.....	257
Powstania narodowe w XVIII i XIX w.	276
Wojna o niepodległość i wytyczanie granic II RP	292
ROZDZIAŁ IV. ATRYBUTY ODZYSKANEGO PAŃSTWA I WSPÓLNOTY NARODOWEJ.....	345
Polszczyzna.....	345
Parlament – Armia – Prezydent Ignacy Mościcki	360
Personifikacja idei niepodległości – Józef Piłsudski	380
ZAKOŃCZENIE	427
BIBLIOGRAFIA	431
INDEKS OSOBOWY	443

Wstęp

Świadectwa klimatu panującego po odzyskaniu niepodległości, pozostawione przez niepospolite postaci przełomowej epoki, zachowały swoją sugestywność nawet po upływie całego wieku. Optymizm eksplodujący pod wpływem tamtych wydarzeń łączył ludzi z odległych pod wieloma względami biegunów: społecznych, zawodowych, politycznych, światopoglądowych i innych. „Przeżywamy epokę nieporównywalną z żadną inną w historii Polski; nic w naszych dziejach nie da się zestawić z faktem zniesienia rozbiorów; tylko raz stopa dziejów mija taką chwilę”¹ – pisał przedstawiciel literackiej awangardy Tadeusz Peiper.

Tak samo niepodobna oddać tego upojenia, tego szału radości, jaki ludność polską w tym momencie ogarnął. Po stu dwudziestu latach przysły kordony! Nie ma „ich”: Wolność! Niepodległość! Zjednoczenie! Własne państwo! Na zawsze! Chaos? To nic! Będzie dobrze. Wszystko będzie, bo jesteśmy wolni od pijawek, złodziei, rabusiów, od czapki z bączkiem, będziemy sami sobą rządzący!²

– oddawał stan zbiorowych odczuć polityk Jędrzej Moraczewski. Spełnienie oczekiwań pięciu pokoleń Polaków samorzutnie wynosiło wartość własnego państwa na piedestał. Niemniej wywołana tą radykalną i pozytywną odmianą dziejową euforia szybko opadła, pozostała natomiast trudna rzeczywistość. Ta zaś nie pozwalała na proste celebrowanie normalności, ponieważ po zakończeniu operacji militarnych nie powracała w bezpieczne koleiny unormowanych, nawykowych form egzystencji zbiorowości zorganizowanej w państwo. Upragnione dziedzictwo I Rzeczypospolitej wracało do prawowitych spadkobierców uszczuplone, zrujnowane i w każdej dziedzinie życia zbiorowego mocno roz-

¹ Cyt. za: S. Krzysztofowicz-Kozakowska, *Sztuka II RP*, Olszanica 2013, s. 6.

² J. Moraczewski, *Przewrót w Polsce*, wstęp i oprac. T. Nałęcz, Warszawa 2015, s. 51.

chwiane. Kraj na nowo ledwie scalony z peryferyjnych obszarów trzech imperiów był cywilizacyjnie zaniedbany, a w wyniku działań wojennych doszczętnie ograbiony i zniszczony. Od początku istnienia był konfrontowany z rewizjonizmem i ekspansjonizmem wczorajszych zaborców, Niemiec i Rosji bolszewickiej. Musiał się mierzyć ze spuścizną germanizacji i rusyfikacji, podziałami dzielnicowymi, narodowościowymi, religijnymi, społecznymi, jak również z pochodnymi tych zjawisk: zacofaniem, biedą, analfabetyzmem, wrogim nastawieniem albo słabą identyfikacją narodową i państwową niemałej części własnych obywateli. Ponadto jego sytuację wewnętrzną i położenie międzynarodowe pogarszała i komplikowała kolizja aspiracji terytorialnych lub państwowych występująca między Polakami a Ukraińcami, Litwinami i Czechami. Zdobywcze walk o niepodległość i ustalenie granic, okupione krwią przelaną na frontach, trzeba było dopiero utrwalić, wspólnotę narodową i polityczną gruntownie odnowić, a państwo w każdym niemal wymiarze tworzyć od podstaw. Suma tych wyzwań stawiała sprawę integracji II Rzeczypospolitej w centrum polskiej racji stanu, nadawała priorytet działaniom na rzecz wzmacniania więzi obywateli z państwem i promowania ich aktywnego udziału w życiu publicznym.

Prądy ideowe mające na uwadze modernizację kraju, mentalną reorientację i integrację społeczeństwa jako warunków zachowania bytu państwowego płynęły w polskim życiu duchowym, intelektualnym i politycznym zmiennym i nieuregulowanym nurtem, by w ciągu zaledwie kilku lat od momentu odzyskania niepodległości utknąć na mieliźnie partyjnych sporów. Demokracja parlamentarna w wariacie określonym w konstytucji marcowej zawiodła, a destrukcyjna praktyka polityczna wyhamowała ambitne projekty niezbędnych reform społecznych z lat 1918-1919. Od 1926 r., po zamachu majowym, do sformułowania własnej koncepcji działań propaństwowych przystąpił piłsudczykowski obóz rządzący. Finalnie ujął ją w karby ideologii państwowotwórczej, uznając państwo za naczelną dobro wspólne i z tego założenia wywodząc zasady współżycia społecznego. W ramach stabilnego układu znakiem dostosowywania do bieżących potrzeb programu politycznego, stylu sprawowania władzy i kierunku kształtowania opinii publicznej były kolejne hasła przewodnie: moralnej sanacji państwa, mocarstwowości, konsolidacji społeczeństwa wokół wodza i armii. Zwarty projekt ideowo-polityczny był wdrażany jako program wychowania państwowego/obywatelskiego i upowszechniany w szerokim, integrowanym sukcesywnie przez władze układzie, w który włączano szkołę, wojsko, organizacje, stowarzyszenia oraz środki masowego przekazu.

Przy czym piłsudczykowska formacja rządząca zyskiwała bezprecedensową możliwość kształtowania opinii publicznej wedle własnych założeń programowych za pośrednictwem nowego medium, jakim było radio. Abstrahując od pionierskich audycji nadawanych z przerwami od 10 lutego 1925 r. do 14 marca 1926 r. przez Próbną Stację Radionadawczą Polskiego Towarzystwa Radiotechnicznego, a także od daty otrzymania koncesji 18 sierpnia 1925 r. przez Spółkę z o.o. „Polskie Radio”, faktyczny debiut antenowy tej drugiej nastąpił 18 kwietnia 1926 r., a więc zaledwie o krok wyprzedził zamach majowy i przejście władzy przez zwolenników Józefa Piłsudskiego. Wkroczenie radia na rynek mediów wyznaczało początek nowej ery w obszarze komunikacji społecznej, ponieważ pozwalało stosunkowo łatwo zapanować nad procesem upowszechniania informacji i idei. Miało zatem gigantyczny wpływ na podniesienie efektywności sterowania masami. W konsekwencji robiło równie błyskawiczną i spektakularną karierę polityczną jak uprawiana na masową skalę propaganda i inżynieria społeczna. Nie detronizowało prasy, ale ujawniało swoją przewagę, jeśli chodzi o serwowanie ujednoczonych treści docierających do odbiorców natychmiast po nadaniu, w tej samej formie, w tym samym momencie.

Ogólne rozpoznanie przywołanych zjawisk stało się inspiracją do zajęcia się działalnością Polskiego Radia o charakterze propaństwowym, prowadzoną przez instytucję w latach 1925-1939 (od momentu uzyskania koncesji na organizowanie w Polsce radia do powszechnego odbioru do wybuchu wojny i kresu funkcjonowania radia w warunkach niepodległego państwa). Temat ukierunkował badania przede wszystkim na analizę programu radiowego pod kątem zawartości, treści, formy i stylu przekazu służących kształtowaniu aprobacyjnego i czynnego nastawienia do spraw państwa. Za klucz do przeglądu i selekcji materiału posłużyły określone grupy zagadnień, a zarazem problemy badawcze: lansowany stosunek do niepodległości, bezpieczeństwa i integralności terytorialnej, instytucji państwa, projektów modernizacji społeczno-gospodarczej, obowiązków obywatelskich; propagowane komponenty tożsamości wspólnoty związane z językiem, kulturą, tradycją, historią (symboliką narodową i państwową, wydarzeniami i postaciami, świętami i rocznicami historycznymi). Podjęte badania stanowią jednocześnie próbę odpowiedzi na pytania: Czy treść programu radiowego pozwala określić modele i składniki inkluzji politycznej, społecznej i kulturowej oraz wzorce obywatelskie i wyznaczniki modernizacji propagowane w II Rzeczypospolitej? Czy i jakie kanony tradycji i kultury wypracowywało i upowszechniało Polskie Radio? Na ile było decydującym, na ile

wykonawcą dyspozycji władzy w kwestii przewartościowania i kształtowania pozytywnej identyfikacji obywateli z państwem? Jaka była specyfika przekazu radiowego – zasięg, intensywność, częstotliwość oddziaływania, formy przekazu? Propozycja dotyczy w dużej mierze wciąż niespenetrowanego obszaru przeszłości. Rokuje więc wniesienie do problematyki publicznej misji przedwojennej polskiej radiofonii dodatkowych kontekstów i interpretacji.

Tak zakrojone badania – nad propaństwową działalnością Polskiego Radia w okresie międzywojennym – nie stały się jak dotychczas przedmiotem odrębnych studiów monograficznych. Główna bariera, a zarazem okoliczność zniechęcająca do ich podejmowania to brak podstawowych źródeł archiwalnych. Istniejąca literatura przedmiotu luźno i tylko pośrednio koresponduje z tematem przedłożonego opracowania. Ograniczona do wąskich zagadnień analiza treści przekazu radiowego pojawia się w pojedynczych opracowaniach poświęconych estetyce i sztuce radiowej, m.in. Elżbiety Pleszkun-Olejniczakowej, *Słuchowiska Polskiego Radia w okresie piętnastolecia 1925–1939. Fakty, wnioski, przypuszczenia*, Łódź 2000; Anety Wójciszyn-Wasil, *Sztuka radiowa w Polsce i jej krytyka do 1939 roku*, Lublin 2012. Zagadnienie Polskiego Radia w służbie państwowej występuje jako jeden z ogólnie potraktowanych wątków w monografii mojego autorstwa: Elżbieta Kaszuba, *System propagandy obozu rządzącego w Polsce w latach 1926–1939*, Toruń 2004.

Podstawowym kompendium wiedzy na temat historii funkcjonowania Polskiego Radia w okresie międzywojennym pozostają liczne publikacje Macieja Józefa Kwiatkowskiego³. W kategorii monografia instytucji ten badacz ogarnął całokształt problematyki z zakresu dziejów międzywojennej polskiej radiofonii na poziomie tyleż fundamentalnym, co ogólnym. Spośród prac jego autorstwa najpełniejszy, przekrojowy zestaw kluczowych zagadnień prezentują dwie pozycje: *Narodziny Polskiego Radia. Radiofonia w Polsce w latach 1918–1929*,

³ M. J. Kwiatkowski, *Studia z historii radiofonii polskiej*, Warszawa 1967; idem, *Polskie Radio 1925–1939 – mała kronika*, „Pamiętnik Teatralny” 1973, z. 3-4; idem, *To już historia. Felietony o dziejach Polskiego Radia*, Warszawa 1975; idem, *Wrzesień 1939 w Warszawskiej Rozgłośni Polskiego Radia*, Warszawa 1984; idem, *Ojciec Polskiego Radia*, cz. I-II, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 1987, nr 1-2, s. 37-58; idem, *Stan i perspektywy badań nad historią polskiej radiofonii w związku z sześćdziesięcioleciem Polskiego Radia*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 1987, nr 3, s. 131-141. Bibliografię M. J. Kwiatkowskiego charakteryzuje: S. Dziki, *Maciej Józef Kwiatkowski (2 XI 1920 – 25 I 1994)*, „Zeszyty Prasoznawcze” 1994, z. 1-2, s. 207-211.

Warszawa 1972 oraz „*Tu Polskie Radio Warszawa...*”, Warszawa 1980. Wobec formułowanych niekiedy opinii, że przedwojenne Polskie Radio nie doczekało się rzetelnego opracowania, warto być może poczynić pewne zastrzeżenie. Otóż przywołane książki, jeśli przyłożyć do nich właściwą miarę syntezy, są wyczerpujące mniej więcej na tyle, na ile pozwoliły fragmentarycznie ocalałe, szczątkowe dokumenty i materiały wtórne, pośrednie, głównie czasopiśmienne. Ich autor miał również tę przewagę nad następcami, że zdążył nawiązać kontakt z żyjącymi jeszcze wtedy twórcami i pracownikami przedwojennego radia, zebrać od nich relacje i skromne materiały przechowywane w prywatnych archiwach. Wobec bardzo zawężonego pod względem źródłowym pola manewru badawczego zasadne wydaje się nastawienie na uzupełnianie syntezy dziejów instytucji radionadawczej w międzywojennej Polsce, natomiast jako mało realistyczne, w pojęciu autorki, jawi się oczekiwanie na z gruntu oryginalne, przewartościowujące dotychczasowe ustalenia podejście do tego rodzaju zadania.

Przykładem kontynuacji i pewnego postępu badań wyznaczonych przez M. J. Kwiatkowskiego są publikacje Centrum Historii Polskiej Radiofonii działającego w latach 2003-2006, powołanego przez Polskie Radio SA. Wątko bardzo użytecznej w badaniach pozycji o charakterze pomocniczym ma *Leksykon twórców Polskiego Radia*, t. 1, Warszawa 2006. Efektem aktywności naukowej i wydawniczej ośrodka jest m.in. biografia autorstwa Ryszarda Miazka, *Przemienność z radiem. Opowieść o Zygmuncie Chamcu – założycielu i pierwszym dyrektorze Polskiego Radia*, Rzeszów 2005, a także dwa roczniki „Z Dziejów Polskiej Radiofonii” (2004/2005, nr 1; 2005/2006, nr 2), w których znalazły się materiały wycinkowo poszerzające ustalenia historyka przedwojennego radia. W ten nurt wpisuje się również praca zbiorowa *Polskie Radio na Kresach Wschodnich II Rzeczypospolitej*, red. Andrzej Budzyński, Krzysztof Jasiewicz, Warszawa 2015, pierwszy tom serii traktującej o historii Polskiego Radia, wspólnej inicjatywy Polskiego Radia SA i Instytutu Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk.

Losy dorobku Polskiego Radia okresu dwudziestolecia międzywojennego są przykładem wyrwy w spuściznie kulturalnej spowodowanej przez wojnę. Za podstawę źródłową badań nad dziejami polskiej radiofonii standardowo winny by posłużyć materiały wytworzone przez Polskie Radio. Pierwszorzędne znaczenie dla analizy treści i wymowy ideowej przekazu radiowego miałyby nagrania audycji radiowych uzupełnione o innego rodzaju dokumentację instytucjonalną. Jawią się bowiem jako bezdyskusyjna podstawa rekonstrukcji polityki

programowej i samego programu radiowego, czyli kwestii wiodących w ramach podjętego tematu badawczego. Z chwilą wprowadzenia w 1934 r. w Polskim Radiu technologicznie zaawansowanej aparatury do nagrywania ścieżki dźwiękowej – na miękkiej płycie Neumanna i taśmie stalowej Stille’a⁴ – radionadawcza instytucja wyższej użyteczności publicznej w Polsce przedstawiała się na metodyczne utrwalanie i przechowywanie własnego dorobku programowego. Wyznaczała sobie tym samym zadania nie tylko kronikarza, ale i archiwisty najistotniejszych momentów życia narodowego, społecznego, państwowego. Uchwycone przez mikrofon wydarzenia krajowe i światowe oraz bogatą, różnorodną twórczość dostosowaną albo stworzoną specjalnie na potrzeby radia traktowała jako dziedzictwo dla przyszłych pokoleń, „bezcenne”, bo dające wgląd w „żywy materiał do badań historycznych”. W początkach 1938 r. Polskie Radio podawało do publicznej wiadomości, że jego archiwum płytowe liczy ponad 1000 transmisji, z czego znaczna część prezentuje dużą wartość historyczną⁵. Wydział Aktualności Polskiego Radia klasyfikował wspomniane fonomontaże według trzech podstawowych grup: pierwszej – starannie zarejestrowanej „dla potomności”, drugiej – przechowywanej przez jakiś czas w przewidywaniu ewentualnej powtórnej emisji, trzeciej – niemającej wymienionych walorów, możliwej do przekazania instytucjom, które były przedmiotem nagranych materiałów. „Możemy więc być spokojni o ważne wydarzenia aktualne, z których na pewno ani jedno nie zostanie pominięte, ani też przeoczone”⁶ – brzmiało oświadczenie w sprawie zawartości i zabezpieczenia radiowej płytoteki. Zaawansowane technologicznie i dojrzałe programowo Polskie Radio dawało przy okazji świadectwo poczucia własnej rangi, znaczenia i misji. Historia bezwzględnie obeszła się z tymi rachubami. Pieczołowicie gromadzone i archiwizowane, cenne poznawczo zbiory w czasie II wojny światowej niemiecki okupant metodycznie obrócił wniwecz, zmierzając do zatarcia polskiej tradycji i tożsamości.

Skoro dokumentacja i dorobek nagraniowy Polskiego Radia z okresu międzywojennego uległy niemal całkowitemu zniszczeniu, badaczom pozostały do dyspozycji źródła pośrednie, wśród których prasa i czasopiśmiennictwo kryją

⁴ M. J. Kwiatkowski, *Tu Polskie Radio Warszawa...*, Warszawa 1982, s. 187.

⁵ *Radio w służbie żywej historii*, „Antena” 1938, nr 8, s. 1.

⁶ *Ibidem*.

przypuszczalnie najbardziej obiecujące rezerwy poznawcze⁷. Wśród periodyków radiowych dominujące znaczenie dla realizacji założonych celów badawczych zostało przypisane przez autorkę tygodnikowi „Radio” (19 XII 1926 – 30 IX 1934), po zmianie nazwy „Antena” (7 X 1934 – 30 IX 1939). Miał on bowiem szczególny status i charakter. Jako organ Polskiego Radia był finansowany, kierowany i redagowany przez radiowców i ich bliskich współpracowników. To, jak się wydaje, wystarczający powód, by uznać wyprowadzony formalnie na zewnątrz publikator za przedłużenie działalności spółki radiowej. Co zasadniczo ważne dla opracowania podjętego tematu, oferta programowa Polskiego Radia miała swój byt podwójny: pełny na falach eteru, okrojony do wybranych audycji na łamach „Radia”/„Anteny”. Pismo zamieszczało nie tylko zwiastuny i omówienia specjalnie polecanych audycji, ale także komentarze na temat ich ideowej wymowy i oczekiwanej percepcji. Wiele miejsca poświęcało charakterystyce polityki programowej i samoocenie działalności Polskiego Radia. Dopełnieniem tych materiałów są zachowane w szczątkowej formie pojedyncze nagrania radiowe zdeponowane obecnie w Narodowym Archiwum Cyfrowym.

Spośród ocalałej z wojny dokumentacji działalności aparatu państwowego (władz i instytucji szczebla centralnego) największą wartość – zdolną wypełnić przynajmniej jakąś część luk wynikających z zatracenia dokumentacji radiowej – przedstawiają źródła z zasobów Centralnego Archiwum Wojskowego wytworzone przez liczne agendy wojskowe. O przydatności tych materiałów decyduje zarówno stan ich zachowania, jak i poziom zainteresowania przedwojennej armii wykorzystaniem radia dla własnych celów. Daleko skromniejsze rezultaty wnosi natomiast kwerenda zbiorów Archiwum Akt Nowych.

W związku z deficytem źródeł archiwalnych ważne miejsce w badaniach zajmują wspomnienia, relacje i korespondencja przedwojennych pracowników i słuchaczy Polskiego Radia przechowywane w Archiwum Polskiego Radia SA w Warszawie. Jest to spuścizna po M. J. Kwiatkowskim, który *gros* zgromadzonych przez siebie materiałów wykorzystał w swoich publikacjach. Skromnie

⁷ Czasopiśmiennictwo radiowe Polski międzywojennej obejmowało około 50 tytułów wydawanych w latach 1924-1939; patrz: lista tytułów na stronie internetowej opracowanej przez Maurycego Bryxa, www.historiaradia2.neostrada.pl/czasopisma.htm, 20 II 2019. Jeśli chodzi o perspektywy rozwoju badań i wzbogacania stanu wiedzy na temat działalności programowej Polskiego Radia w II Rzeczypospolitej na podstawie kwerendy czasopism, autorka podziela stanowisko m.in. S. Jędrzejewskiego (*Historia mediów – kilka uwag metodologicznych*, [w:] *Polskie Radio na Kresach Wschodnich II Rzeczypospolitej...*, s. 27-34).

prezentuje się memuarystyka wydana drukiem. W tej grupie najpełniejszy obraz funkcjonowania Polskiego Radia daje książka przedwojennego pracownika rozgłośni krakowskiej Stanisława Broniewskiego, *Przez sitko mikrofonu*, Wrocław 1965.

Niniejsza próba określenia charakteru partycypacji Polskiego Radia w działaniach państwowotwórczych nie pretenduje do całościowego, a tym bardziej wyczerpującego ujęcia tematu. Konstrukcja i wiodące wątki pracy to wynik kompromisu między autorskim konceptem a tym, co dyktuje zawartość źródła. Tygodnik „Radio”/„Antena” wśród dostępnych materiałów jest najbardziej bezpośrednim i bogatym rezerwuarem informacji o zawartości programu radiowego. Niemniej to namiastka, ponieważ nie zawiera dosłownych zapisów audycji w kształcie, w jakim były przewidziane do emisji. Zawartość pisma daje więc bardziej miarodajne wyobrażenie o tym, na czym instytucja radionadawcza zamierzała koncentrować uwagę radiosłuchaczy, niż o ofercie programowej prezentowanej na antenie w ogóle. Ostra selekcja omawianych spraw wiąże się także z przymusem żmudnej rekonstrukcji głównych zagadnień na podstawie ogromnej ilości materiału czasopiśmienniczego.

Pierwsza część pracy, pomyślana jako niezbędne wprowadzenie do zasadniczej problematyki, zawiera charakterystykę nadawcy i dysponenta, prawne ramy działalności oraz techniczne możliwości oddziaływania radiofonii polskiej okresu dwudziestolecia. Przybliża debatę publiczną, w której wyrażały się społeczne i środowiskowe oczekiwania względem instytucji radionadawczej, jej charakteru, misji i zadań. Opisuje ponadto czynniki determinujące zaangażowanie Polskiego Radia w proces i projekty państwowotwórcze, co przekładało się na politykę programową i emitowane treści. Druga, zasadnicza część opracowania rozszerza dotychczasowe badania o nieobecne w polskiej historiografii zagadnienia ściśle związane z zawartością programu radiowego. Opiera się przede wszystkim, chociaż nie wyłącznie, na materiałach czasopiśmienniczych o ewidentnym przesłaniu ideowym, patriotycznym, tożsamościowym, które mieszczą się w szerokiej formule czynników państwowotwórczych. Uwzględnia podstawowe komponenty tożsamości obywatelskiej zaszczipiane w II RP i upowszechniane między innymi przez Polskie Radio, z naciskiem na stosunek do terytorium, symboli i atrybutów państwa, tradycji, kultury, historii, języka narodowego/urzędowego, a w końcu do zjawiska, które odzwierciedlało to, co dla II Rzeczypospolitej wyjątkowe, czyli personifikacji kultu odzyskanej niepodległości i państwa. Sprawy omawiane w tej części są wyborem autorskim,

ale nie do końca woluntarystycznym, ponieważ w dużej mierze odzwierciedlają zakres, intensywność i częstotliwość, z jaką były prezentowane na łamach autotematycznego pisma radiowego. Przykładowo zawartość „Radia”/„Anteny” pozwala zrekonstruować wielowymiarowy obraz zabiegów Polskiego Radia o wzmocnienie związków Pomorza i Śląska z państwem polskim, ale nie daje możliwości powtórzenia tego zabiegu (nawet za pomocą źródeł komplementarnych) w odniesieniu do pozostałych obszarów, choćby ziem kresowych na wschodzie. Autorka dostrzega ponadto szereg ważnych zagadnień – takich jak kultura, zwłaszcza literacka, kreowana i upowszechniana przez radio, czy też społeczny odbiór audycji – który czeka na odrębne, poszerzone radykalnie i trzeba założyć, że bardzo czasochłonne, bo oparte na szerokim przeglądzie prasy i czasopism, badania.

Pragnę wyrazić wdzięczność wszystkim tym, którzy służyli mi radą i wsparciem podczas pracy nad książką. Serdecznie dziękuję pani Agnieszce Kordowicz za to, że była pomocnym przewodnikiem po Archiwum Polskiego Radia. Specjalne podziękowania kieruję do recenzentów – prof. Joanny Gierowskiej-Kałużur i prof. Grzegorza Hryciuka – za życzliwość oraz inspirujące, cenne uwagi merytoryczne. Jednocześnie muszę zaznaczyć, że ponoszę wyłączną odpowiedzialność za ostateczny kształt książki.

Elżbieta Kaszuba – historyk, pracownik Uniwersytetu Wrocławskiego. Specjalizuje się m.in. w problematyce kształtowania opinii publicznej, środków masowego przekazu oraz propagandy w systemach autorytarnych i totalitarnych. Reprezentatywne dla tego nurtu jej zainteresowań badawczych są monografie: *Między propagandą a rzeczywistością. Polska ludność Wrocławia 1945–1947* (1997) oraz *System propagandy obozu rządzącego w Polsce w latach 1926–1939* (2004).

Państwowotwórcza rola Polskiego Radia w II Rzeczypospolitej w świetle pisma „Radio”, „Antena” prezentuje problematykę, która nie była dotychczas przedmiotem odrębnych studiów monograficznych. Książka skupia uwagę na aktywności przedwojennego Polskiego Radia, która służyła kształtowaniu tożsamości, świadomości obywatelskiej i identyfikacji z państwem w specyficznych warunkach Polski odrodzonej po wielogeneracyjnej przerwie. Propagowane na falach eteru kanony tradycji i kultury (z takimi komponentami jak język, symbole narodowe, literatura, święta i rocznice historyczne), stosunek do niepodległości, instytucji państwa, ambitnych projektów modernizacyjnych czy też styczne występujące między treściami programu radiowego a sanacyjną ideologią państwowotwórczą to wiodące wątki monografii. Zasadniczy temat rozważań został osadzony w znamiennych dla epoki kontekstach – związanych z obszarami dezintegracji reaktywowanego państwa oraz polityką jego scalania prowadzoną w latach 1926–1939 w wymiarze systemowym przez piłsudczykowską formację rządzącą.

Elżbieta Kaszuba zajęła się w pracy działalnością Polskiego Radia o charakterze propaństwowym prowadzoną od momentu uzyskania koncesji na organizowanie w Polsce radia do powszechnego odbioru do wybuchu wojny i kresu funkcjonowania radia w warunkach niepodległego państwa. [...] Brak zachowanej dokumentacji wytworzonej przez instytucję Polskie Radio Autorka protezuje skrupulatną kwerendą w zbiorach czasopiśmienniczych. [...] rzetelnie i sumiennie opracowała temat ważki. Narracja jej pracy wciąga i zaciekawia, a co najistotniejsze – przynosi ciekawe ustalenia na temat kształtowania opinii społecznej poprzez program radiowy w drugiej połowie dwudziestolecia. [...]

Praca zaciekawia nie tylko medjoznawców, ale i tych z historyków, którzy wykształcili w sobie umiejętność czytania między wierszami. Praca nie powinna pozostać „niezauważona” na rynku wydawniczym.

Z recenzji dr hab. Joanny Gierowskiej-Kałużur, prof. IH PAN

www.akademicka.pl

